

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

*Суспільні науки:
напрямки
та тенденції розвитку
в Україні та світі*

*м. Одеса
16–17 липня 2021 р.*

Nosce te ipsum ●

Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства

Громадська організація
«Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

**«СУСПІЛЬНІ НАУКИ: НАПРЯМКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»**

16–17 липня 2021 р.

м. Одеса

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Гайденко О. В.

СТУДЕНТСТВО РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
ДРУГОЇ ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.
В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ .....

6

Olyanich V. V.

NER AND ECONOMIC FARM EFFICIENCY
IN THE USSR IN THE 1920s.....

10

Потоцький О. О.

ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВИХ
ГЕЛІКОПТЕРІВ У МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ
КІН. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ДЛЯ
РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ....

14

Циватый В. Г.

ИНСТИТУТ КУРТУАЗНОСТИ В ПОЛИТИКО-
ДИПЛОМАТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРОПЫ
ЭПОХИ СРЕДНИХ ВЕКОВ И РАННЕГО НОВОГО ВРЕМЕНИ
(XVI–XVIII ВЕКОВ): КОММУНИКАТИВНЫЙ
И ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ.....

18

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Беспалов І. О.

ФІЛОСОФІЯ СОКРАТА.....

24

Васкул С. В., Шкрібляк М. В.

ДІАЛОГІЧНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ОЗНАКА
ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ .....

27

Гоголь В. В.

ВІЙСЬКОВЕ КАПЕЛАНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ .....

30

Горбань Р. А.

ОБҐРУНТУВАННЯ ФІЛОСОФІЇ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ
МИСТЕЦТВА В ПЕРСОНАЛІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
МИКОЛИ БЕРДЯЄВА .....

37

Дейнега Є. О. РЕЛІГІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ	42
Донець О. Б. РОЛЬ ФЕНОМЕНУ ІНТУЇЦІЇ У НАУКОВІЙ ТВОРЧОСТІ	46
Квік А. М. СУЧАСНА РЕЛІГІЄЗНАВЧО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОЕКЦІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЕКУМЕНІЧНОЇ ПАРАДИГМИ	50
Кушерець Т. В. АКТУАЛІЗАЦІЯ КЛАСОВОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО КАПІТАЛІЗМУ	54
Монастирук О. А. АКСІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	59
Нестеренко П. О. КРИТЕРІЙ ПОЧАТКУ ОСОБИСТІСНОГО БУТТЯ: УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНОЇ СМЕРТНОСТІ ТА ПРАГНЕННЯ ДО БЕЗСМЕРТЯ	62
Панафідіна О. П. МОНІЗМ У ЗАХІДНІЙ ФІЛОСОФІЇ: ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ	66
Полієнко М. А. ФУТУРИЗМ ЯК ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЛАБОРАТОРІЯ ЕСТЕТИКИ	71
Шкрібляк М. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БІБЛІЙНОГО БОГОСЛОВ'Я ТА ГЕРМЕНЕВТИКИ	72
НАПРЯМ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Максименко О. О. КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ	78
Ребро О. В. БЕЗБАР'ЄРНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР МІСТА – УКРАЇНСЬКА СТРАТЕГІЯ	83

НАПРЯМ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Іщук М. О.

**РОЗВИТОК АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН
ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА ДЖ. БУША-МОЛОДШОГО..... 88**

Починюк А. В.

**ПОЗИЦІЯ ЄС ЩОДО СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ
ПОГЛЯДІВ ТА ПРИНЦИПІВ ЖУРНАЛІСТИКИ 93**

Савка В. Я.

**ОСОБЛИВОСТІ ПОЛОЖЕНЬ ЛІСАБОНСЬКОГО
ДОГОВОРУ ПРО ГНУЧКУ ІНТЕГРАЦІЮ В ЄС..... 97**

Ткач В. А.

**POLITICAL RESPONSIBILITY INSTITUTIONS
DEVELOPMENT IN EUROPEAN UNION 101**

6. Хамитов Н. Метаантропология. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь: человек и мир К. : КНТ : Центр навчальної літератури, 2006. С. 110-113.
7. Хамитов Н. ФИЛОСОФИЯ: Бытие. Человек. Мир от метафизики к метаантропологии. Курс лекций. 6-ое издание, исправленное и дополненное. Киев : КНТ, 2020. 268 с.
8. Хамітов Н. Філософська антропология у «позитивному» та «негативному» проблемному полі: концепти Еросу і Танатосу. *Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного*. К.: Наукова думка, 2010. С. 167-191.
9. Хамітов Н. В. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. К.: КНТ, 2017. 394 с.

Панафідіна О. П.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії

*Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

МОНІЗМ У ЗАХІДНІЙ ФІЛОСОФІЇ: ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Ускладнення світу, диференціація різних форм культури і способів орієнтації у світі, глобалізація і тенденція зростання мультикультуральності різних спільнот, чергова інформаційна революція і мережевий характер соціальних взаємин – характеристики сучасності, які є неабиякими викликами для людини і висувають цілу низку вимог і компетентностей (щонайменше 4К: критичне мислення, співпраця (колаборація), комунікація, креативність). З іншого боку, людині властиве прагнення сконструювати «детермінований Всесвіт» (Л. фон Мізес), в якому кожен елемент пов'язаний з іншим, виробити зрозумілі схеми орієнтації у світі. І чим більш динамічним і складним стає світ, тим поширенішими стають спрощені орієнтаційні схеми (як-то релігійний фундаменталізм, політичний авторитаризм, націоналізм), які компенсують дезорієнтацію сучасної людини (Г. Люббе, О. Марквард), кожна з яких являє собою моністичну систему.

Ісайя Берлін – британський політичний філософ та історик ідей – називає монізм домінуючою, починаючи з часів Піфагора, Парменіда та Платона і принаймні до XVI-XVII ст., інтелектуальною традицією

Заходу, яка набувала різних варіативних форм і втілювалась у концепціях, які на перший погляд видаються протилежними, як-то платонізм – аристотелізм, емпіризм – раціоналізм, середньовічна схоластика – філософія Просвітництва тощо. Як вказує І. Берлін, уніфікована моністична модель лежить в основі релігійного та атеїстичного, метафізичного і наукового, трансцендентального і натуралістичного видів раціоналізму [1, р. 313]. Інший британський політичний філософ Джон Ніколас Грей, аналізуючи проєкт Просвітництва, стверджує, що він багато в чому порвав з класичною і середньовічною думкою, однак у своєму універсалізмі та раціоналізмі був її продовженням [4, с. 292]. Загалом можна стверджувати, що монізм не зник з інтелектуальної традиції Заходу ні в ХІХ, ні ХХ століттях; досить згадати такі напрямки, як позитивізм, фізикалізм, біхевіоризм, марксизм і неомарксизм та ін.

Що ж являє собою монізм і наскільки затребуваним він є у ХХІ столітті? Монізм у філософії означає далеко не тільки один із онтологічних підходів (поруч з дуалізмом та плюралізмом). У більш широкому значенні, як його розуміє І. Берлін, який присвятив багато своїх праць дослідженню джерел цього підходу, конкретним його проявам в історії філософії, а також критиці з позиції ціннісного плюралізму, монізм є передусім способом думання і стилем міркування, заснованим на принципі інфалібілізму (непогрішимості). Берлін говорить про моністичний *ars cogito* як про веберівський ідеальний тип, який визначає дослідницьку позицію, з якої можна починати конкретні дослідження [3, р. 130-131], зокрема історико-філософські. Конкретизуючи своє бачення такого способу думання, Берлін, з одного боку, використовує метафору головоломки чи пазла (*jigsaw puzzle*), а з іншого, формулює три його «стовпи», тобто фундаментальні припущення, на яких він базується: (1) істина – завжди в однині, отже, на будь-яке правильно поставлене питання існує тільки одна правильна відповідь; (2) метод пошуку такої правильної відповіді носить раціональний характер і загалом є універсальним, тобто застосовним в усіх сферах; (3) незалежно від того, знайдені істинні відповіді чи ні, вони уявляються як всезагальні і вічні, на всі часи і для всіх; крім того, ці істинні відповіді не можуть суперечити одна одній, а всі разом вони утворюють гармонійне ціле (або один елемент системи логічно впливає з іншого, або всередині системи існує відношення «частина – ціле») [1, р. 555]. Той, хто дотримується моністичного способу міркування, по-перше, явно чи неявно приймає усі три вказані припущення, а по-друге, мислить за аналогією зі складанням пазлів, вибудовуючи несуперечливу картину світу, філософську систему тощо.

Кожне із фундаментальних припущень монізму є проблема тич ним: (1) припущення пов'язане із кореспондентною концепцією істини; (2) – з позицією гносеологічного оптимізму; (3) – з класичним типом раціональності, що спирається, зокрема, на ідеї субстанціалізму, телеологізму та/або холізму, універсалізму, орієнтується на побудову всеохоплюючих і все пояснюючих систем тощо. Античні скептики називали філософські вчення, побудовані на основі такого способу міркування, догматичними, так їх називав й І. Кант, протиставляючи догматичній філософії свою критичну. У цьому контексті можна згадати цілу низку концепцій та ідей, які за своїм духом близькі до берлінівської критики монізму: ідеї фундаменталізму, або позиції Архімедової точки опертя (Г. Альберт), есенціалізму і холізму (К.Р. Поппер), метафізичного реалізму (Г. Патнем), об'єктивізму (К. Лоренц) та ін.

Універсалістський монізм, який був основою численних філософських учень і домінував з часів класичної античності до епохи Просвітництва, ставав об'єктом критики з боку софістів, скептиків, середньовічних номіналістів, ренесансних скептиків П'єра Шаррона, Мішеля Монтеня, Корнелія Агріппи (Неттесгаймського), однак, як стверджує І. Берлін, фактично почав розколювати цю скелю, на яку спиралося інтелектуальне і соціальне життя Заходу, Ніколо Макіавеллі [1, р. 313]. Адже саме він поставив під сумнів тезу, що усі головні цінності сумірні і вибудовуються у певну ієрархію, що відповідає природному закону як вищому, зовнішньому по відношенню до людей, арбітру (принципу, регулятору), до якого можна апелювати у разі конфлікту інтерпретацій. На думку І. Берліна, роботи Макіавеллі можливо у не зовсім явній формі презентують ідею, що немає непогрішимого вимірювача, який би вказав людині на те, який спосіб розуміння світу і спосіб життя є найкращим, і використовуючи який ми могли б претендувати на те, щоб переконати усіх раціонально мислячих людей у його істинності [1, р. 314-315].

Серед тих, хто остаточно підірвав віру в існування позачасового природного закону, істини якого може пізнати будь-хто, у будь-який час і де завгодно, І. Берлін називає Дж. Віко, І.Г. Гамана, І. Гердера, деякою мірою Ж.-Ж. Руссо, який значно вплинув на появу романтизму [1, р. 246-256]. Інтелектуальне явище, яке він називає Контрпросвітництвом, породжує потужну сучасну опозицію універсалістському монізму, однак по суті таку, що стає основою для того, що можна позначити як партикулярний монізм. Такий спосіб міркувань спирається на принцип релятивізму, а саме: на тезу про самоцінність і несумірність різних поглядів, цінностей, способів життя тощо, а отже, він спроможний породити серію відокремлених і вороже налаштованих

одне до одного моністичних учень (культурний релятивізм І. Гердера і поява націоналізму; мультикультуралізм, ідея культурної ідентичності і боротьба за визнання численних маргінальних соціокультурних груп; концепція двох істин, формування наукового світогляду і нетерпимість просвітників до «забобонів», «мракобісся», «невігластво» тощо).

Отже, монізм можна розглядати як різновид догматичного мислення, дуже якісного (логічного, системного, абстрактного, аргументованого, самостійного (такого, що зі знанням справи критикує попередників та опонентів) тощо), такого, що у кращих своїх проявах породжувало системи, які впливали як на подальший розвиток самої філософії, так і на хід європейської історії (як-то системи Платона, Аристотеля, Августина, Фоми Аквінського, Рене Декарта, Джона Локка та ін.). Однак головна претензія до моністичного *ars cogito* полягає у тому, що воно не є критичним мисленням, а тому його можна розглядати як теоретично проблематичну і потенційно практично небезпечну позицію. Продуктивною альтернативою цьому засадничому принципу західної філософії, який не тільки представлений у численних філософських концепціях, але і визначав специфіку західної цивілізації та західної історії, цілком може бути плюралізм, заснований на принципах критичного раціоналізму, що вимагає постійного вдосконалення власного критичного мислення як мислення вищого порядку, тобто здатності не тільки бути інтелектуально незалежним, розсудливим у формулюванні тверджень і прийнятті рішень, чітко й аргументовано виражати власну позицію, підбирати релевантну інформацію, вільно і коректно оперувати різними операціями мислення, відрізнити важливе від неважливого, інформацію від дезінформації, правильне міркування від неправильного, але і бути гнучким і неупередженим в оцінках, мати широкі та відкриті погляди на світ і на себе, бути готовим переглянути власні ідеї і переконання, якщо альтернативні ідеї виявляться більш розумними і дієвими. Р. Поль і Л. Елдер вказують на такі ознаки критичного мислителя у строгому сенсі: (1) здатність і схильність сумніватися у власних поглядах; (2) спроможність реконструювати сильні версії позицій, що протистоять власній; (3) здатність до мультилогічного міркування, що означає спроможність побачити слабкість власної позиції і переваги протилежної; (4) здатність змінити мислення, коли докази вимагатимуть того, незважаючи на власні егоїстичні або корисливі інтереси [2, р. 471].

У зв'язку з цим Поппер безпідставно стверджує, що більшість людей (до яких належать і філософи) мислить догматично, і лише меншість навчилася мислити критично [5, с. 69]. Моністичний (догматичний) спосіб мислення не враховує дуже суттєвого аспекту

нашого мислення – соціального, натомість абсолютизує його індивідуальну природу, як наслідок люди з таким способом мислення інтелектуально зарозумілі, часто упереджені. Інтелектуальна скромність, заснована на усвідомленні нашої принципової здатності припускати помилок (фалібілізм), рефлексія над аргументами, що підривають нашу позицію і переконання, гнучкість і контекстуальність мислення тощо можливі тільки якщо ми визнаємо цінність плюралізму.

Висновок: незважаючи на те, що монізм є ядром усієї раціоналістичної філософії та класичної науки, основою Західної цивілізації загалом, доводиться констатувати, що він не може і надалі розглядатися у такій ролі. Надзвичайно актуальними звучать слова І. Канта, промовлені на початку трактату «До вічного миру» (якщо розглядати війну у широкому сенсі, як будь-який конфлікт, суперечку тощо): такий мир наступить обов'язково, від нас, людей, залежить тільки внаслідок якої причини: або «на гігантському кладовищі людства», або завдяки суспільній угоді. Можливість останньої не в останню чергу залежить від нашої здатності чути іншу позицію, аргументи на її користь та, що напевне найскладніше, бути готовим переглянути свою позицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berlin I. *The Proper Study of Mankind. An Anthology of Essays*. London: Chatto & Windus, 1997.
2. Paul R., Elder L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Boston: Pearson, 2014.
3. Yeh H. *History, Method, and Pluralism. A Re-interpretation of Isaiah Berlin's Political Thought Thesis submitted to the University of London for the degree of Doctor of Philosophy*. London School of Economics and Political Science, 2005.
4. Грей Дж. *Поминки по Просвещению. Политика и культура на закате современности*. Москва: Праксис, 2003.
5. Поппер К. Р. *Эволюционная эпистемология. Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики*. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. С. 57-74.